

Ag Tnúth Leis an gCamhaoir

Awaiting the Dawn

A photo-tanka project

agann
is imiomhá siad, a chumann
cad as doibh n'fheadar

Lorcan Doherty agus Gabriel Rosenstock

IMBOLC
INTERNATIONAL ARTS FESTIVAL
FÉILE EALAÍON IDIRNÁISIÚNTA

Ag Tnúth Leis an gCamhaoir

Fótatanka - Léirmheas

Cúrla

I mí Eanáir 2021, thug eagraithe na féile Imbolc cuireadh domh bheith i m'aoichoimeádaí ar bhailliúchán fótatanka a cruthaíodh ag an fhile agus scríbhneoir Gabriel Rosenstock i gcomhar leis an ghrianghrafadóir Lorcan Doherty. Iarradh orm cúig fhótatanka a roghnú as bailiúchán níos leithne ná sin agus iad a léirmheas. Is iad seo a leanas mo chuid smaointe agus machnamh déanta agam ar an saothar uathúil seo. Ba mhór an onóir domh deis a fháil an saothar seo a fheiceáil agus a léirmheas sula gcuirfí é i láthair an phobail agus tá súil agam go mbainfidh daoine eile an oiread sult as na saothair seo agus a bhain mé féin, agus tá súil agam go dtabharfaidh siad ábhar machnaimh agus spreagtha dóibh.

Cad is Fótatanka ann?

Déanta na fírinne, níor chuala mé ariamh na téarmaí ‘tanka’ nó ‘fótatanka’, mar sin sula ndeachaigh mé isteach sa bhailliúchán, thosaigh mé ag foghlaim faoin

fhoirm uathúil filíochta seo de chuid na Seapáine agus faoin dóigh go bhfuil sé de chumas ag an dá fhoirm ealaíne (an dán agus an grianghraif) a gcuid buanna aonair a chomhcheangal chun rud úrnua agus uathúil a chruthú.

“Ní saothar duine amháin é an tanka pictiúrtha. Seasann an grianghraif mar shaothar ann féin. Seasann an tanka mar shaothar ann féin. Nuair a chuirtear le chéile iad, cruthaítear fuinneamh nua, dar liom, sa chaidreamh sin”.

Gabriel Rosenstock

Téann traidisiún Seapánach an fhótatanka siar go dtí an 7ú haois. Go stairiúil, scríobhadh an tanka (a chiallaíonn ‘amhrán gairid’ mar abairt leanúnach amháin thar 5 líne le 31 siolla san áireamh; tá siad cosúil leis an haiku a bhfuil 17 siolla ann. Ag cur síos ar an tanka, scríobh Pat Shelley, ina leabhar, Footsteps in the Fog (Foster City, 1994):

“Tanka is a small lyrical poem that belongs to everyone...it can embrace all of human experience in its brief space with emotions of love, pity, suffering, loneliness, or death, expressed in the simplest language. Tanka is about our everyday lives in the smallest happenings, a little song of celebration.”

Pat Shelley

Mar aon leis an soinéad bíonn dhá chuid ag an tanka de ghnáth, cuid uachtarach agus fóchtarach: sa chuid uachtarach den dán (kami-no-ku), scrúdaíonn an file an íomhá atá os a chomhair; agus ansin bíonn casadh ann: sa dara chuid den dán - an chuid fóchtarach (shimo-no-ku), déanann an file machnamh pearsanta mothúchánach ar an íomhá. Bíonn an t-athrú tuine seo le feiceáil idir an dara agus an tríú líne. Cé go gcruthaíonn gontacht na teanga dúshláin don fhile, is í an ghontacht chéanna seo a dhéanann an dán chomh héifeachtach agus chomh mealltach sin don léitheoir. Seo an fáth a bhfuil an cleamhnais idir an dán agus an grianghraif chomh cumhachtach sin; deirtear leoga, "a haiku comes closest to the shutter's click" - agus tá an prionsabal céanna amhlaidh i gcás an fótatanka; tá spiorad an bhomaite gafa sa dán díreach mar atá an domhan curtha ina stad ag an ghrianghraif. Díreach mar nach mór don ghrianghrafadóir an grianghraif a thógáil le cruinneas, ní mór don fhile, laistigh de spás beag gearr, firinne a theachtaireachta a chur in iúl go cruinn soiléir.

Fótahilíocht: comhchumhacht na bhfocal agus na n-íomhánnna

Fadó, bhí nós ann pictiúr a phéinteáil agus a chur in éineacht leis an haiku (tugadh haiga orthu seo) agus le déanaí tá traidisiún na bhfotahaiga le feiceáil sa tSeapáin. D'fhéadfá a rá go leanann traidisiún an fótatanka ar aghaidh leis an ghnás seo. I bhfírinne, bhí caidreamh siombóiseach ann i gcónai idir an ghrianghrafadóireacht agus an filíocht. Aithnítear an comhshaothar seo mar shaothar ealaíne ann féin - fótahilíocht. Tá aontacht chuspóire ann nuair a chuirtear an grianghraif agus an dán le chéile i bhfoirm na fótahilíochta. Is saothar teibí é an dán agus an grianghraif mar aon a dhéanann ateangaireacht ar fhírinne an tsaoil, cé go bhféadfá a rá go bhfuil an grianghraif níos litriúla ná an dán. Méadaíonn siad na mothúcháin atá agaínn i leith an tsaoil agus gabhann siad bomaite sa saol atá neamhbhuan agus a d'fhéadfadh leis imeacht i gcíflí ceo; déanann an grianghraif agus an dán an bomaite sciorrach a bhuanú. Tugann an dá shaothar ealaíne an deis dúinn fírinne an tsaoil a thuigbheáil as an úire, agus nuair a chumasctar le chéile iad, tá sé beaganch mar a bheadh scannán ann. Cé go seasann an dán agus an grianghraif as a stuaim féin, tá fuinneamh ar leith acu nuair léirítear i gcuideachta a chéile iad. Bíonn déachas i gceist leis an

fhótahilíocht agus leis an fhótatanka, gintear comhrá idir litriúlacht na bpictiúr agus meafar na bhfocal, yin agus yang, comhcheol, agus in amanna, fiú, teannas caolchúiseach. Saibhríonn siad a chéile. De réir mar atá focail an tanka mar mhacalla sa chluas, tá an tsúil ag sú isteach an íomhá. Agus mé ag plé leis an bhailiúchán seo mhottaigh mé go mb'fhéidir go mbeadh comhbhá ag na fótatanka leis an cheol. Ach, nach foirfe atá siad mar atá?

Mono no Aware

Tá meon áirithe ag muintir na Seapáine ar neamhbhuanie an tsaoil - tugtar mono no aware ar an bhraistint seo - agus tá sé fite fuaite fríd an ábhar anseo. Déanann mono no aware ceiliúradh ar neamhbhuanie an tsaoil agus ar an domhan thart orainn. Nochtann sé brón caoin fá fhírinne an tsaoil. Imíonn an samhradh, tagann an geimhreadh; titeann na duilleoga, leánn an sneachta, tá sonas an ghrá faoi scáil an chaillteanais agus an bhróin. Tagann muid, mar neacha daonna, ar cuairt shaolta, agus imíonn muid arís. Gabhann an grianghraif agus an tanka an cumha seo agus fanann siad mar chuimhneachán ar shaintréithe an tsaoil, ag cur le cothromaíocht an tsaoil; saolaítear muid agus téann muid in éag, tá a shéasúr féin ag gach ní. Tá sé de chumas ag an fhótatanka cuimhneachán a dhéanamh ar an saol agus ceiliúradh a dhéanamh ar áilleacht an tsaoil seo atá neamhbhuan.

Mar a scríobh Yoshida Kenkō (1283-1350) ina leabhar Essays in Idleness sa bhliain 1330 “*Were we to live on forever - were the dews of Adashino never to fade away - then indeed would men not feel the pity of things. ... Truly the beauty of life is its uncertainty ...*”

Mo rogha féin: cúig fhótatanka

Roghnaigh mé cúig shaothar ón bhailiúchán ar fad. Níorbh fhurasta an cinneadh é seo mar go bhfuil buanna ar leith ag gach saothar sa bhailiúchán, ach roghnaigh mé na saothair áirithe seo mar go bhfuil siad ina samhail de na téamaí atá le fáil sa bhailiúchán; an grá agus an caillteanas, beatha agus bás, agus uilíocht thaithí an duine ar an saol.

Tá súil agam go rachaidh daoine eile a thaiscéalann an saothar seo ar thuras machnaimh mar a ndeachaigh mé féin agus tá mé cinnte de go dtabharfaidh an saothar seo inspioráid do dhaoine eile tabhairt faoin traidisiún galánta comhoibríoch seo a thugann le chéile foirm litríochta atá ársa agus uasal le cumhacht agus neasacht na grianghrafadóireachta.

An Grá (Leathanach 08-09)

Tá an grá agus an dianghrá mar théama faoi bhun mhórán de na fótatanka seo sa bhailiúchan. Tá an tanka seo scríofa mar iomann don ghrá; bíodh sin grá Dé nó grá daonna. Déacht agus aonacht. Labhraíonn an file lena ghrá geal san fhoirm ómóis 'You' ag cur a ghrá thar gach ní, ábhar ádhartha, bíodh an grá seo ina Dhia nó dhuine eile. Agus fríd an tanka seo fágann aeistéitic eile a lorg ar an saothar – misteachas na Súfaíoch; glaonn an file ar a ghrá i stíl an Zíkr ina mbíonn an t-adhraitheoir síáite go hiomlán in athrá ainm an Dé nó an ghrá ghil. Tá íomhá an chrainn sa saothar seo cumhachtach mar léiríonn sé coincheap na haonachta mar a eascraíonn sí ón déacht trí ghrá nó tríd an dílseacht.

Cogadh agus Síocháin (Leathanach 12-13)

Léiríonn an grianghráf túr faire seantréigthe ón Dara Cogadh Domhanda. Iarsma na coimhlinte. Déanann an file machnamh ar uafás agus, b'fhéidir, ar éadóchas an chogaidh. Is meafar é an léirsíos sa phictiúr ar fhírinne na coimhlinte agus an chogaidh - "Ní cuimhin linnanois cén fáth, cad a bhí ann, cé a thit". Tugann an saothar deis dúinn cuimhneamh orthu siúd ar fad a throid agus a thit agus le machnamh a dhéanamh ar leagáid an chogaidh.

Áit a raibh cogadh tá síocháin, go ceann tamall, áit a raibh fir i mbun troda níl ann ach post faire atá tréigthe. Le himeach aimsire, creimfidh sé isteach san fharraige áit a mbeidh sé ligthe i ndearmad.

An Bás (Leathanach 14-15)

Tá cuid mhór de na saothair is cumhactaí sa bhailiúchán seo ag plé le híomhána an gheimhridh agus an geimhreadh ina mheafar don bhás. Forbraíodh an tionscnamh seo in aimsir na paindéime, tá sé maoithneach ach cróga, caitheann sé súil ghéar ar an bhás. Arís eile anseo, iarrtar orainn cuimhneamh ar neamhbhuaine an tsaoil agus ar an fhírinne lom dhosheachanta go bhfuil bás ann sa deireadh. Faigheann muidne bás, ach fanann na raithní. Sa bhéaloideas, seasann an raithneach mar shiombail den óige shíoraí, planda ársa a raibh rath air i bhfad sula raibh na dineasáir ag fánaíocht fríd an domhan; tá ár gcuaírt shaolta gairid, agus cuireann na raithní i gcuimhne dúinn gur chóir machnamh a dhéanamh ar nádúr an tsaoil agus an bháis, agus le bheith críonna; mar is cuma cén dul chun cinn atá déanta againn leis an eolaíocht agus teicneolaíocht, ní féidir linn feidhm a bhaint astu le héalú ón chinniúint atá i ndán do gach ní atá beo.

An Cine Daonna (Leathanach 16-17)

Seo, saothar de na saothair is cumhactaí sa bhailiúchán. Tá láidreacht shimplí de ghrianghraf a léiríonn gnáthlá i saol na cathrach curtha taobh le meafar mealltach den chine daonna faoi smacht an dúchais, díreach mar atá an cadhan aonair tiomanta do thuras a dhéanamh i nganfhios dó cá bhfuil a thríail. Tá muidne mar sin fosta; oilithrigh ag fánaíocht tríd an tsaoil gan smacht ar a bhfuil i ndán dúinn; mar a bheadh cadhan aonair ann ar a imirce bhliantúil; díreach mar sin, téann muid ar aghaidh, saolaítar muid, faigheann muid bás ach ní muidne a chinneann seo. Sa ghrianghraf tcíonn muid an mháthair agus a leanbh, tá muid faoi smacht ag cinniuínt na bitheolaíochta. Agus faoi dheireadh, mar a bheadh an cadhan aonair ann, tagann muid isteach ar an saol seo linn féin, roinneann muid an bealach le chéile ar feadh tamaill, ach díreach mar a tháinig muid isteach linn féin ní mór dúinn imeacht inár n-aonair.

An Stair (Leathanach 18-19)

Léiríonn an fótatanka deireanach a roghnaigh mé, íomhá aitheanta de Bhallaí Dhoire agus iad faoi bhrat cheo an gheimhríd. Déantar codarsnacht idir litriúlacht an cheo sa ghrianghraf agus coincheap an cheo mar mheafar don daille. Machnaíonn an file ar oidhreacht na staire, agus ar an dóigh a bhfuil tionchair ag eachtraí a tharla sa stair 400 bliain ó shin ar mheon na bhfear go dtí an lá atá inniu ann; ach molann an file gur dóiche nach mbeidh aon éalú ón stair ‘troideann laochra i gceo a n-aigne féin’ - cé go bhfuil an cath féin thart, tá muid go fóill ag dul i ngleic le hoidhreacht agus le taibhsí na staire. Agus cé gur dhóiche go seasfaidh na ballaí 400 bliain eile, is cinnte go n-imeoidh an ceo.

Faoi na healaíontóirí

Lorcan Doherty

Phioc Lorcan Doherty a chéad cheamara suas agus é 15 bliain d’aois agus creideann sé gurbh é féin an chéad scoláire i dTuaisceart Éireann a rinne grianghrafadóireacht don phíosa deireanach ina scrúdú ealaíon ag O’Leibhéal. Bliaín go leith ina dhiaidh sin agus é ag teacht chuig deireadh Bhliain 6 ar scoil thosaigh sé ag déanamh taithí oibre trí lá sa tseachtain leis an nuachtán The Derry Journal; d’fhan sé sa ról sin le 25 bliain. Go príomha is grianghrafadóir preasa agus poiblíochta é Lorcan a bhfuil suim ar leith aige i ngrianghrafadóireacht tírdhreacha rud a thugann spás dó machnamh a dhéanamh ar an stair agus na daoine atá mar chuid den tírdhreach agus rud a chuireann é ar bhóithrín na smaointe. Nuair a chuirtear ceist ar Lorcan faoina inspioráid, luann sé an ráiteas seo le Ansel Adams: “*You don’t make a photograph just with a camera. You bring to the act of photography all the pictures you have seen, the books you have read, the music you have heard, the people you have loved.*” Bhí lúcháir ar Lorcan nuair a d’iarr foireann na féile Imbolc air tabhairt faoin tionscnamh seo, agus in ainneoin dúshlán na paindéime bhí sé in ann úsáid a bhaint as grianghraif nua mar aon le grianghraif óna bhailiúchán cartlainne chun sraith pictiúr a chur ar fáil do Gabriel Rosenstock a ghlac inspioráid ó na grianghraif le sraith tanka a scríobh.

Gabriel Rosenstock

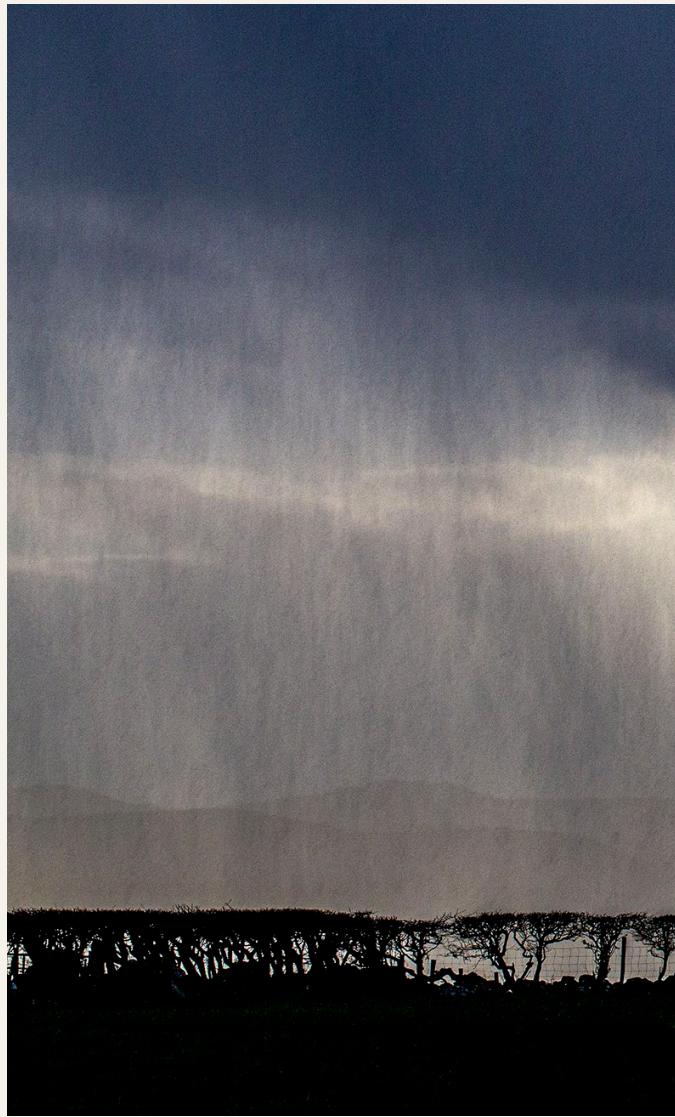
Is údar agus aistritheoir é Gabriel Rosenstock, as Cill Phionnáin, Contae Luimnígh, a bhfuil breis agus 200 leabhar dá chuid curtha i gcló; dánta, haiku, úrscéalta, ficsean don aos óg, dráma agus gearrscéalta ina measc. Is ball é de Aosdána. B’as Schleswig-Holstein a athair a bhí ina dhochtúir agus scríbhneoir. Chaith Gabriel seal i Vín ag teagasc haiku ag an Schule für Dichtung agus is ball bunaidh é den Haiku Foundation. D’fhoilsigh Poetry Chaikhana eagrán nua dá leabhar cáiliúil *Haiku Enlightenment* agus tá scata leabhar tanka pictiúrtha dá chuid foilsithe ag Cross-Cultural Communications, Nua-Eabhrac, i gcomhar le EDOCR. us tríocha file a bhfuil clú idirnáisiúnta orthu agus is iomaí duais atá bainte aige, bonn Tamgha-I-Kidmat ó Rialtas na Pacastáine ina measc. Tá suim ar leith aige i gCultúr na hIndia agus i dtraigisiún spioradálta an Oirthir agus tá an tionchar seo le fáil i gcuid dena fótatanka sa bhailiúchán seo. Ach go príomha is file haiku agus tanka é Gabriel agus, mar sin, b’é an chéad rogha nádúrtha do thionscnamh den chineál seo.

Pól Ó Fríghil

19 Feabhra 2021

d'ainmse á rá
ag gach braon báistí, a chuid
mar zikr agam
    lig dom smaoineamh ort freisin
    is é ag déanamh aitill

each droplet of rain
utters Your name, beloved
rain, be my zikr
    let me remember You too
    when the showers have died away

an cuimhin leat, a stór

sean-Yunus Emre

an forógra aige:

“chun déachas a mhalartú
ar an Aon a tháinig mé!”

do You remember

Yunus Emre, beloved

his proclamation:

“i've come to exchange twoness -
to disappear in the One!”

tá rud éigin cearr
thógas túr eabhair, a chuid
chun laoithe a chumadh
    chuir namhaid liom a mhallacht air
    tá sé tréigthe ag francaigh

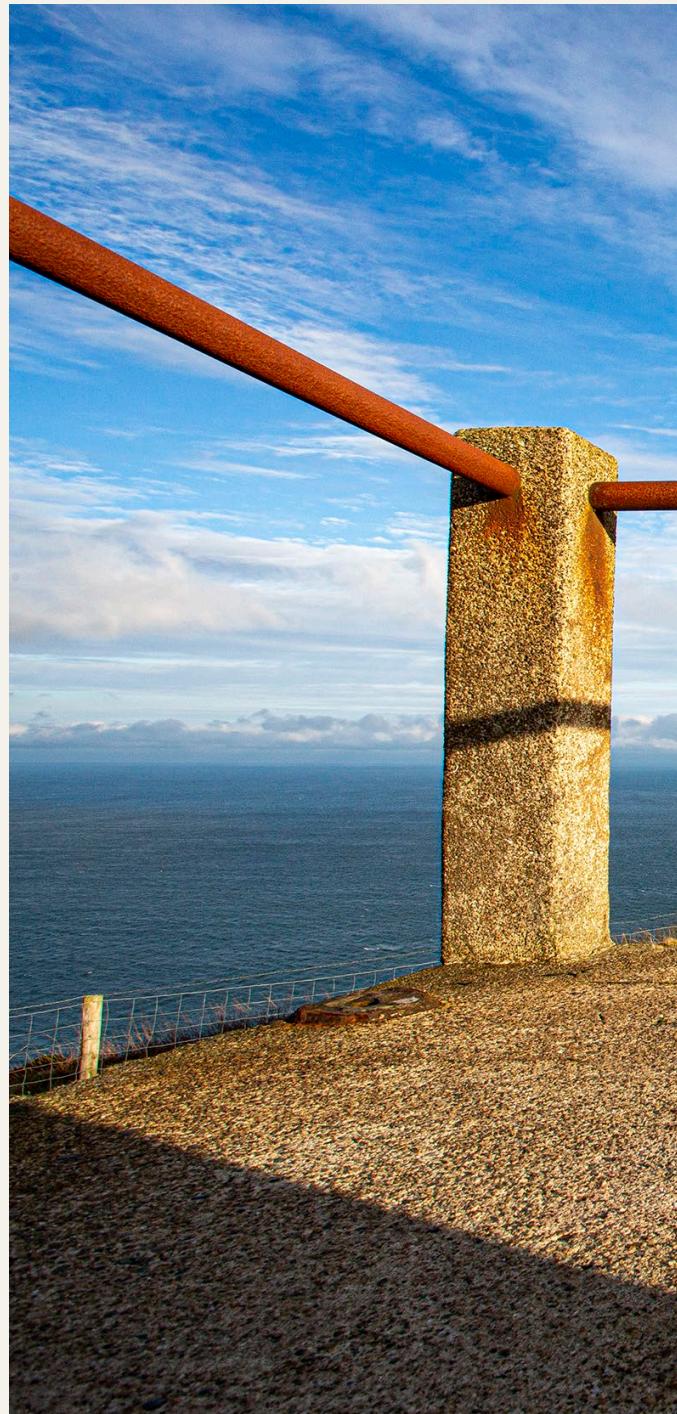
something has gone wrong
i built an ivory tower
to write songs for You
    an enemy has cursed it
    the rats have deserted it

post faire tréigthe
ón Dara Cogadh Domhanda
cogaí gan áireamh
ní cuimhin linn anois cén fáth
cad a bhí ann - cé a thit

deserted lookout
from World War II, beloved
far too many wars
who can remember the whys
and the whats - all of the whos

raithneach fhoighneach
beidh siad ann is sinne ar lár
is ár meaisíní

luann duine éigin Ned Ludd
sé sin, má bhí sé riamh ann

the patience of ferns
they'll be there when we are gone
and all our machines

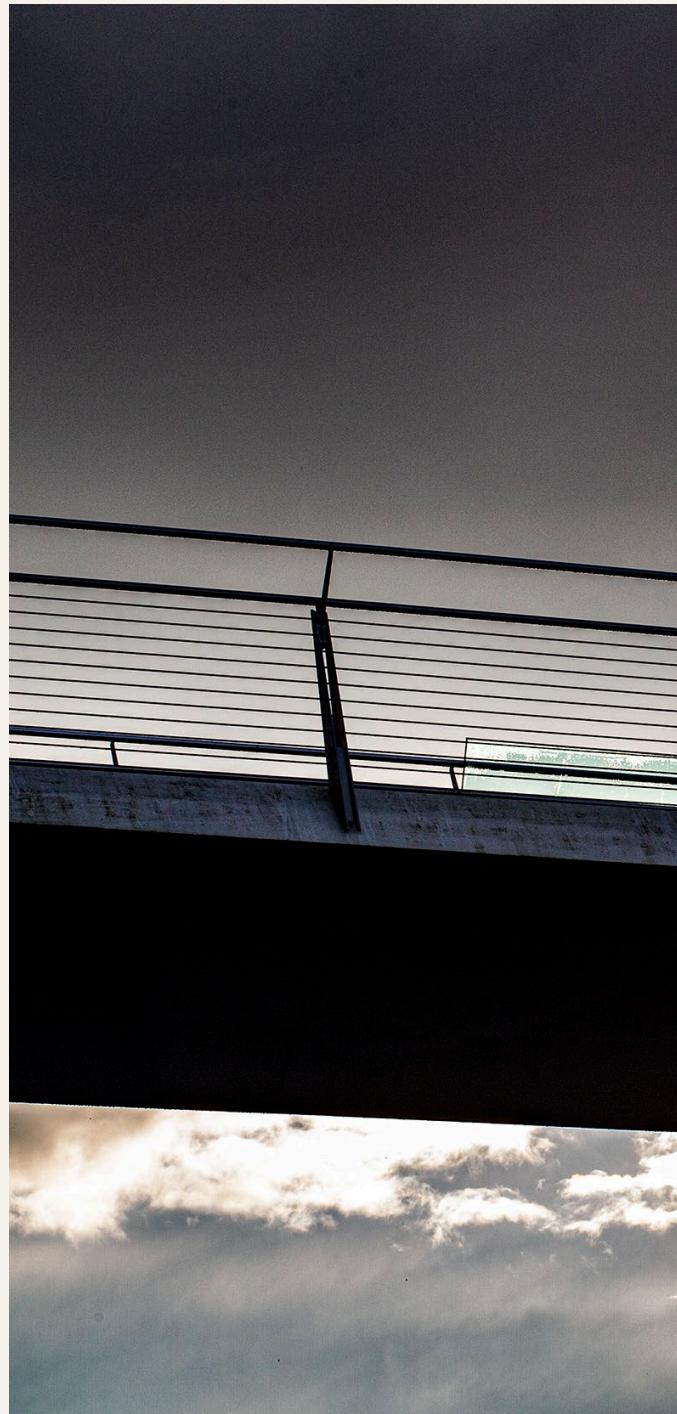
someone talked about Ned Ludd -
no proof that he existed

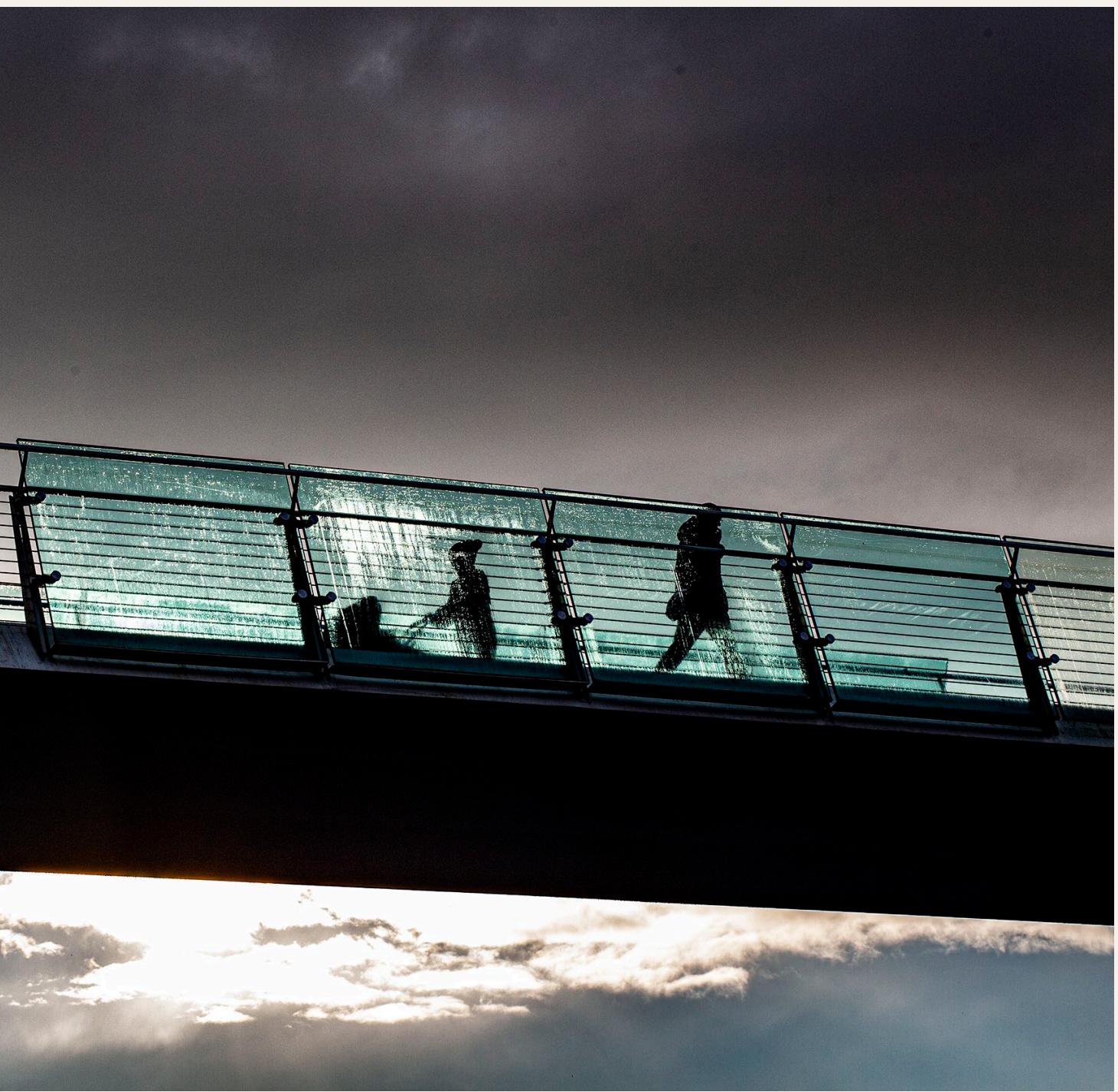

tagann na glúine
is imíonn siad, a chumann
cad as dóibh n'fheadar
cá bhfuil a dtriall (dar leo féin)
cadhan ar a bhealach ó thuaidh

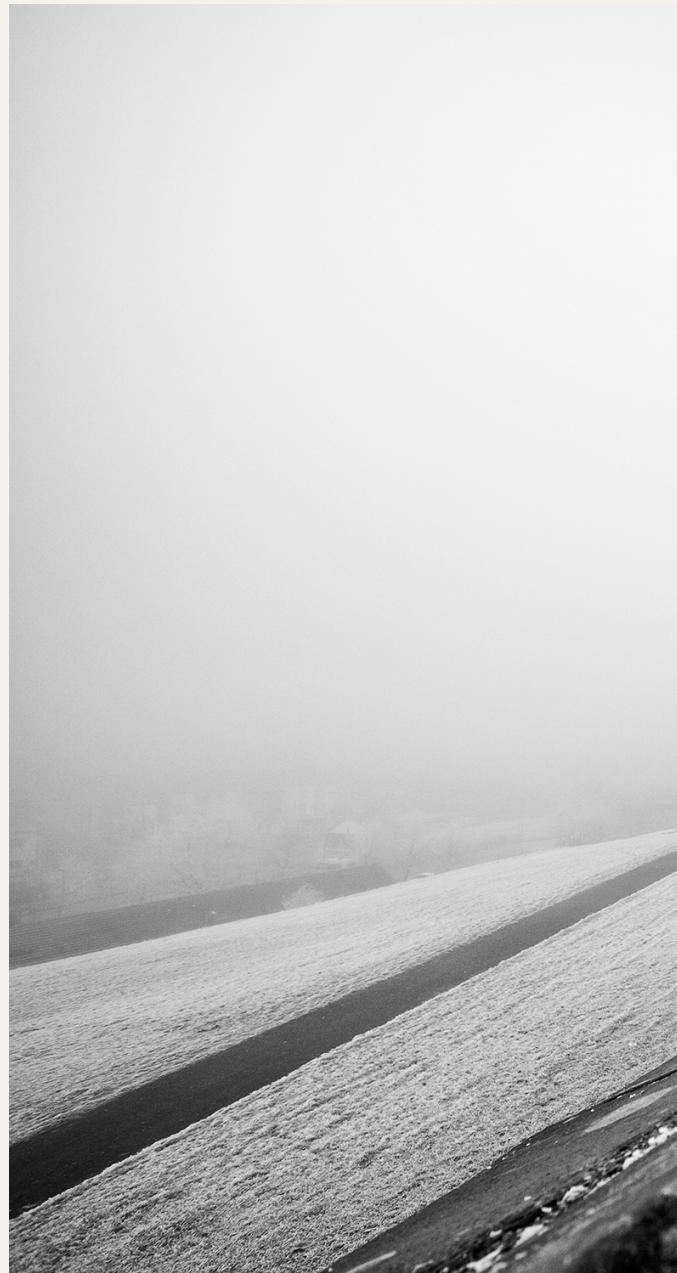
generations come
and they go, my beloved
where have they come from
where do they think they're going
a barnacle goose heads north

titeann ceo go mall
ar fhallaí liatha ársa
anseo i nDoire
    a thaisce, troideann laochra
    i gceo a n-aigne féin

fog descends slowly
on walls four hundred years old
the walls of Derry
    beloved, men fight and die
    in the fog of their own minds

tugaimis linn iad
na seanchrosa Ceilteacha
chuig pláinéid eile
cad a bheadh sa saol, a shearc
is sinn dall ar ár ndúchas

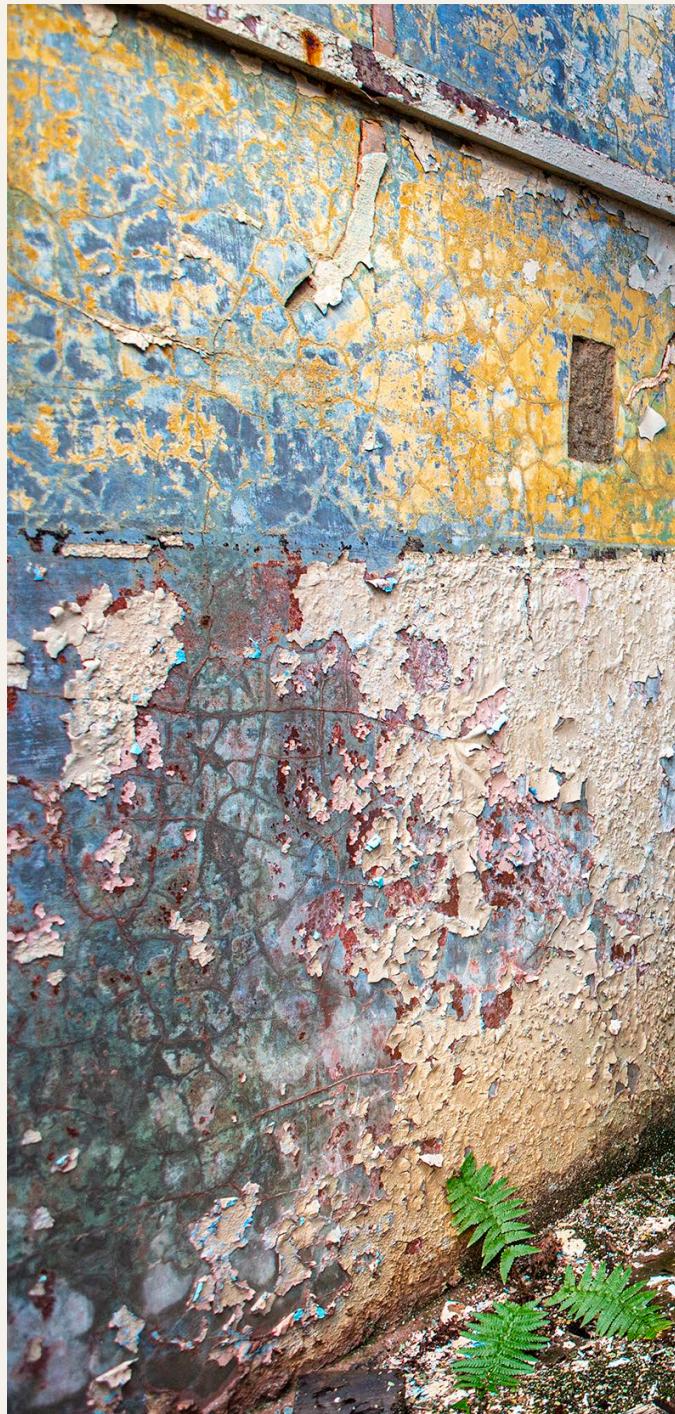
we'll bring them with us
lichen-flecked Celtic crosses
to other planets
beloved, what would life be
if the past were a closed book

'Tá Teamhair ina féar . . .'
is eol duit an dán:
'is féach an Traoi mar atá'
tagann meath ar gach aon ní -
Impireacht na Breataine

'Tá Teamhair ina féar . . .'
you know the poem, beloved:
Tara is but grass
the glory of Troy is gone
the British Empire in ruins

comhrá brionglóideach

dúisím agus níl tú ann

go leor fós le rá

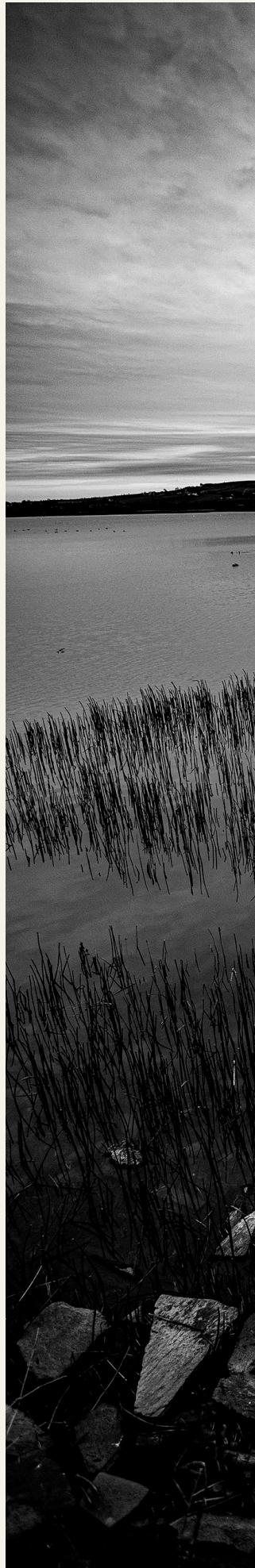
labhraím le héanlaith uisce
is gearr uainn an tráthnóna

we converse in dreams

i awake and You're not there

so much yet to say

i talk to the waterfowl
evening draws near, beloved

ní thagann éinne
seasann sé ansin leis féin
glaonn faoileán aonair
leacht cuimhneacháin, a ansacht
d'fhile Gaeilge gan ainm

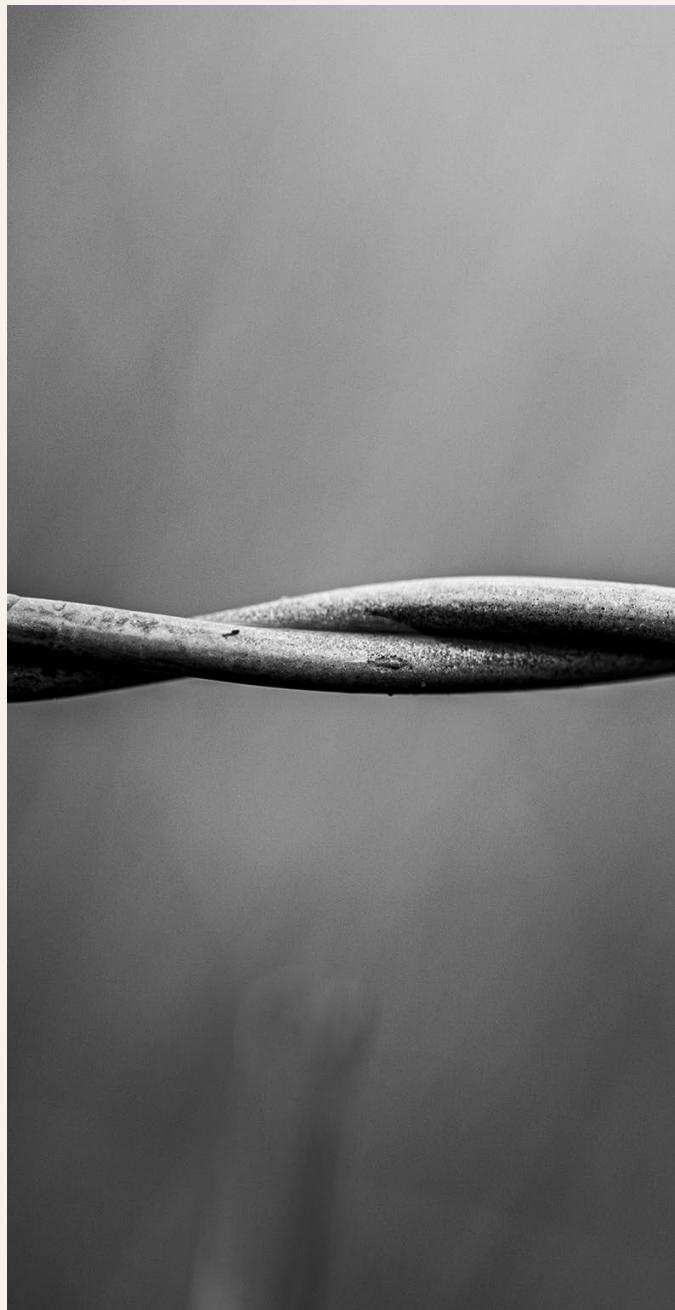
no one comes to view
it stands there quietly alone
a seagull cries out
the monument, beloved
to an unknown Gaelic poet

snaidhmthe 'na chéile
táim ionat, taoi ionamsa
cuirtear pian ar ceal
tá sé ag cur ó mhaidin
an lá liath seo!   nach aoibhinn

beloved, entwined
in You, You entwined in me
and all pain dissolves
it has been raining since dawn
how beautiful!   this grey day

IMBOLC

INTERNATIONAL ARTS FESTIVAL
FÉILE EALAÍON IDIRNÁISIÚNTA

LOTTERY FUNDED

